

Силвена Ставрева-Доростолска
ЛИНГВИСТИЧНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА УСТНИЯ
ДИСКУРС В ПОЛИТИЧЕСКАТА САТИРА
(НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ ВИДЕОБЛОГ ВЪВ ФЕЙСБУК)

Silvena Stavreva-Dorostolska
LINGUISTIC CHARACTERISTICS OF ORAL DISCOURSE
IN POLITICAL SATIRE (OBSERVATIONS ON A VIDEO
BLOG ON FACEBOOK)

Abstract: *The processes of transformation and affirmation of new forms in oral communication have been very intense in the last decade. Social networks have provided a platform for sharing not only written but also audio-visual outputs. The popularity of the vlogs quickly grew, and some of their creators acquired the status of influencers. A current phenomenon on Facebook is the political satire video blog of the Bulgarian journalist, public figure and inspirer of various volunteer initiatives, Tatiana Christy. The present article analyzes some modern linguistic features of oral discourse that appear in Christy's clips. The paths through which political satire moves from press, stage and cinema to the social network in the form of short videos are traced, exploring the establishment of new genre boundaries. The audience's perceptual transformations are also an object of analysis.*

Key words: *oral communication, vlog, political satire, reception, transformation*

Промяната в политическия и обществения живот в началото на ХХІ в. предизвиква промени в медийното им отразява-

не, а като специфична реакция се оформя политическа сатира от нов тип. В съвременността сатирата не ограничава присъствието си само в традиционни медии като вестници и телевизия. В последното десетилетие тя навлиза в уеб пространството, като авторите използват социалните мрежи и различни подкасти, за да я популяризират. В епоха, характеризираща се със силна политическа поляризация и остро несъгласие по множество важни обществени въпроси, политическата сатира става все по-дръзка. Използвайки сарказъм, ирония и хипербола, сатириците предизвикват директно различни политически фигури, институции и идеологии, като критикуват обществените норми, предразсъдъците и немалкото прояви на несправедливост. Това е причината днес политическата сатира често да размива жанровите граници между комедия, новина и коментар. Тя често приема формата на пародия, имитирайки стила и конвенциите на обектите си. Този похват има за цел да подчертае абсурдите в казионното медийно съдържание и лицемерието на част от обществените елити. Съвременната политическа сатира е насочена и към ангажирането на публиката с най-важните казуси на днешния ден. В ерата на широко разпространена дезинформация политическата сатира играе решаваща роля в повишаването на медийната грамотност на потребителите, като оспорва фалшивите разкази, развенчава теориите на конспирацията и насърчава изграждането на умения за критично мислене.

Във Фейсбук политическата сатира присъства основно в кратки видео формати – клипове, мемеа и под. За целите на настоящото изложение избрах да се фокусирам върху влога на българската журналистка, общественичка и вдъхновителка на различни социални проекти Татяна Кристи. Нейната разпознаваемост в социалната мрежа се дължи не само на силно ангажираните ѝ с актуалните политически събития писмени статуси, но и на кратките сатирични видео клипове, с които тя иронизира както неприемливи обществени явления, така и действия на публични личности. Дискурсът в сатиричните клипове на Татяна Кристи е двупосочна имитация. От една страна, той подчертава

ниския езиков регистър на отделни общественици и от друга, акцентира върху клиширания публичен език, като го пародира чрез разполагането му в необичаен контекст. За да бъде изпълнена основната комуникативна задача – критика на обществени фигури и явления, сатиричният сценарий често включва каламбури, въведени чрез хиперболи или литоти, както и различни реторически средства – обръщения, въпроси, паралелизъм, анафори и др., които придават интерактивност на дискурса. Пародийното начало на сатиричната езикова изява се осъществява и чрез обществено-политически метафори, сравнения и алюзии.

Лингвистичните характеристики на сатиричния дискурс се променят в процеса на прехода на политическата сатира от пресата, сцената и екрана към малките визуални форми във Фейсбук и в други социални мрежи и видео платформи. Политическата сатира, която традиционно се публикува във вестници, списания и книги, в днешно време често се адаптира към платформи за цифрово публикуване. Фейлетони, карикатури, комикси и илюстрации се споделят в социалните мрежи, достигайки до по-широка аудитория. Това е първата крачка към дигиталното им масовизиране. Много театри създават страници и профили в социалните медии, за да популяризират своята дейност. Те използват платформи като Фейсбук, Инстаграм, ЮТюб, за да споделят тийзъри, трейлъри, кадри зад кулисите и друго промоционално съдържание, привличайки публика и генерирайки онлайн шум. Възможностите на т.нар. лайфстрийм също се използват все по-широко от различни културни институции. Политическата сатира често приема формата на кампании в социалните медии и хаштагове, които мобилизират онлайн общностите около конкретни проблеми или каузи. Сатирични мемета, изображения, видеоклипове и туитове се споделят *вирално*¹, усилвайки посланието на сатирата и насърчавайки дискусия в социалните мрежи. Именно от тези характеристики на дигиталния преход се

¹ Virality – ефективността на снимка, картинка, видео, публикация или новина, която бива разпространена широко в интернет – първо от един източник, а след това от все повече и повече (подобно на вирус).

възползват потребителите на платформите, за да създават свое съдържание. Кратките визуални формати – клипове, тийъри, трейлъри, мемета и гифове, са предпочитани, защото отговарят на нагласите и очакванията на публиката. Съвременният зрител / потребител възприема много по-добре синтезирана визуална информация. Това неизбежно води до съкращаване на езиковия сценарий и до налагането на метафората и езиковата карикатура като основни познавателни средства в комуникативната структура на устния дискурс във видео политическата сатира.

Във видео клипове на Татяна Кристи се наблюдава утвърждаването на нови жанрови граници в политическата сатира. Тя вече може да приема различни форми, включително видеоклипове, подкасти, мемета и да осъществява интерактивни онлайн преживявания. Тази конвергенция на медиите позволява на сатириците да експериментират с различни формати и да достигат до разнообразна аудитория в множество платформи. У Татяна Кристи хибридизацията на жанровете се изразява както в интерференцията между езикови средства, характерни за фейлетона, от една страна, и за фарса, от друга, така и в смесването на дискурсивните похвати на политическия коментар и стендъп комедията, като се включват също визуални ефекти и акустични въздействия. Във видео клипа, пародиращ бившия социален министър Деница Сачева, Кристи използва фарсовия похват на повторението на определена фраза, което играе роля на междинна кулминация в развитието на сюжета („Чакайте да хапна, че огладнях!“), като същевременно прави политически коментар на актуалната ситуация („Искам да сЪ възмутя от Сички...“; „НиИ овладявамИ кризата ...“)², подчертавайки особеностите на изговорния стил на пародирания обект. Така авторката осмива конвенциите на политическия наратив, *показва културния анахронизъм в качеството му на социален анахронизъм* (Янев 1989: 176) и синтезира и обезценява същността на политическия коментар като неинформативен, антиимиджов текст.

² https://www.facebook.com/tatiana.christy/videos/2693502350866539?locale=bg_BG

Важен похват в изграждането на посланията в сатиричните видео клипове на Татяна Кристи е ироничната стилизация. На лингвистично равнище той се осъществява и като авторефлексия, от една страна, и като пародия на езикова интерференция, от друга. Речта на сатиричното авторово алтер его – измислената героиня Лютинка от село Лайка, община Долни рѣб, се характеризира с особеностите на източните диалекти и със специфични хезитационни паузи, които изграждат образа на тревожността на съвременния човек: „Здравейте на всички. Аз съм свързвам с вас от Америка,/// където живея от известно време, за да припичеля малко пари,/// защото в България ни са живеят без пари.// И аз живея тук в мястото, дѣто се казва Камоил вилидж, което в превод на български език значи село Лайка.“³ Американската мечта се профанизира чрез превода на името на български и неговото тривиално звучене. Диалектното в устния дискурс на героинята създава сатиричен контраст с претенцията ѝ да бъде политически коментатор, а изобразяването на високопоставени фигури, говорещи на диалект, усилва търсения ефект на окарикатуряването.⁴

Сатиричните лични имена и названия на обекти от реалния свят също имат функцията да подчертаят абсурдността или недостатъците на прототипите. Ролята им в съвременната устна комуникация се свързва и с т.нар. брендиране на стила. Сатиричното превъплъщение на Татяна Кристи в Лютинка от община Долни рѣб се превръща в нейна запазена мярка. Във връзка с тези наблюдения стои и сатиричната трансформация на собствените имена на осмивани публични личности в клиповете на Кристи. Променените имена изискват когнитивна обработка, така че зрителите да декодират играта на думи или културните препратки, вградени в промените. Тази познавателна ангажираност насър-

³ https://www.facebook.com/tatiana.christy/videos/2012249842325130/?locale=bg_BG

⁴ https://www.facebook.com/tatiana.christy/videos/2642978322585609/?locale=bg_BG

чава критичното мислене и активното участие в тълкуването на посланието на сатирата.⁵

Ироничната стилизация на слабата чуждоезикова компетентност на някои представители на българския политически елит е реализирана чрез преднамерено смесване на особености на източните български диалекти и неправилно синтактично изграждане на изречения на английски език: „Hello.// I'm the speaker in Bulgarian government, you know me very much from before.// I was speak best English in Bulgarian government, because I educated with many certificates. Certificate is I speak much much good English very. So I want to ask the world about America. What is go on there?“⁶ Според Исак Паси този тип иронична стилизация, иронична саморефлексия и иронично отстраняване е знак, че „личността отбягва индивидуалността си от обезценяващия ефект на колективния канон, опирайки се на представата за интелектуалното си превъзходство над отмиращите принципи на обществото“ (Паси 2001: 272–273).

В дигиталния свят обаче липсва цялостен обществен организъм. Фейсбук се състои от множество ехо камери, в които информация, послания, идеи и убеждения са подсилвани и подкрепяни от непрекъснато общуване и възпроизвеждане в границите на определена група от хора. В ехо камерата мненията, които съвпадат с нашите, минават без проверка и потвърждение, докато противоречащите биват отхвърляни или игнорирани. Там истина и неистина се определят от това дали отговарят на централната идея и гледната точка на авторитета – инфлуенсър, лидер на обществено мнение и пр. Участниците във всяка ехо камера имат свой социолект, включващ и думи и изрази (обикновено метафорични), с които се назовават определени обществено-политически фигури и явления. Тези езикови средства стоят в основата на езиковите карикатури, с които работи политическата сатира

⁵ https://www.facebook.com/tatiana.christy/videos/2644269902456451?locale=bg_BG

⁶ https://www.facebook.com/tatiana.christy/videos/2679616348921806?locale=bg_BG

на Татяна Кристи. В речта на пародираните от нея личности се изопачават определени речеве модели, речник, произносителни или граматически особености, за да бъде постигнат сатиричният ефект. На сатиричен прицел са поставени различни обществени стереотипи, свързани с определени региони или социални групи. Контекстуализацията засилва езиковите особености на осмиваните публични фигури, като в същото време подчертава свързаните с речта невербални комуникационни средства като жестове, изразения на лицето или интонационни модели.⁷

Езиковото уподобяване на сатирика с осмивания от него обект в клиповете на Татяна Кристи е допълнена от акцентите във външния ѝ вид. Изборът на грим, перука и други аксесоари се свързва с похвата на карикатурата, като се преувеличават, в някои случаи до гротескност, определени черти на героя и някои стереотипи и архетипи, за да се ангажира зрителят и визуално. Карикатурните елементи в политическата сатира – езикови и неезикови, имат много голям метафоричен потенциал за представяне на по-широки социални теми или концепции. Човешките мисловни категории в повечето случаи са концептуализирани по повече от един начин от гледната точка на това, което наричаме прототипи (Lakoff, G., Johnson, M. 1999: 18 – 21). Прототипите на мисленето превръщат езиковата метафора в политическата сатира в инструмент за въздействие върху публиката, тъй като метафорите са обвързани както с човешката етическа система, така и с разбирането на социумите за морала (Досев 2014: 26 – 31). Оттук произтичат и все по-честите прояви на т.нар. склонност към потвърждаване (confirmation bias) в коментарите на публиката към сатиричните видео клипове. Подхождайки предубедено и пристрастно, част от зрителите може да възприемат сатиричното съдържание като истинско, ако то е в съответствие с техните убеждения. Това е реализация на рецептивен механизъм, при който хората дават предимство точно на онази информация, която потвърждава техните предварителни концепции или

⁷ https://www.facebook.com/tatiana.christy/videos/2782716168611823?locale=bg_BG

хипотези, без значение дали е вярна (<https://www.newyorker.com/magazine/2017/02/27/why-facts-dont-change-our-minds>). Процесът включва декодирането на вербални и визуални сигнали и интегрирането им с вече установените знания и убеждения. Езиковите особености на политическата сатира, от своя страна, въздействат върху публиката така, че тя да я контекстуализира в своята социална и културна среда. Трябва да се вземат предвид фактори като актуални събития, културни норми, обществени тенденции и политически контекст, за да се направи допустима интерпретация, т.е. социалният контекст влияе върху начина, по който зрителите възприемат сатирата.

Лингвистичните характеристики на политическата сатира са насочени и към задействането на механизмите на смеха. Смешното, по думите на Исак Паси, е карнавално преобръщане на сериозното (Паси 2001: 168), игра, която не осмива, а по-скоро води до катарзис. Сатирата критикува недостатъците на обектите си, като нейните езикови средства не позволяват идентификация на публиката с осмивания обект; целта им е да предизвикат смях, който е израз на чувството за превъзходство у зрителите. Смехът е и механизъм за справяне с когнитивния дисонанс, произтичащ от несъответствието между същност и претенция на осмивания обект. Особено ефективно за задвижването на този механизъм работи манипулирането на синтаксиса и граматиката: умишлените граматически грешки, нетрадиционните структури на изреченията или пренарежданията на езикови елементи (анаграми, анафори, епифори) обикновено са неочаквани и будят смях. Включването на езикови елементи от различни регистри в непосредствена близост един до друг (например в едно и също изречение) разширява пародийния ефект по посока именно на критиката.

В характерните лингвистични езикови средства на съвременната политическа сатира, разпространявана чрез аудио-визуални формати, се отразяват актуалните процеси на трансформация и утвърждаване на нови форми в устната комуникация. Разпространението на цифровите технологии и интернет предос-

тавя нови платформи и среди за изразяване. Социалните медии, приложенията за съобщения, видеоконференциите и гласовите асистенти позволяват незабавни, масови и разнообразни форми на взаимодействие. Диверсификацията на каналите прави възможен избора на най-подходящата среда за осъществяването на комуникационните потребности на потребителите, независимо дали става въпрос за непринуден разговор, професионално сътрудничество или публично излъчване. Традиционните устни комуникационни форми са хибридизирани чрез цифровите технологии, което води до възникването на нови режими на интеракция. Например видеообажданията съчетават аспекти на комуникацията лице в лице с удобството на дистанционната свързаност, докато гласовите съобщения комбинират спонтанността на устната реч с асинхронния характер на писмената комуникация. От особено значение за трансформацията на устните художествено-публицистични форми е глобализирането на общуването, защото то представлява мултикултурен обмен, който влияе върху еволюцията на езиците и комуникационните норми и води до лингвистични иновации. Включването на дигитални езикови и визуални метафори (съкращения, мемета, изрази от социолекта на различни онлайн групи) и символизации (емотикони) във видео клиповете с политическа сатира разширява аудиторията, тъй като рецептивният процес се улеснява. Като обобщение трябва да подчертаем, че устната комуникация в съвременността се характеризира с непрекъснато развитие и адаптация в отговор на технологичния напредък, културните промени и социалната динамика. Нови форми на изразяване, езикови иновации и комуникационни практики възникват и еволюират бързо, като отразяват начина, по който индивидите взаимодействат и се свързват помежду си в дигиталната ера.

БИБЛИОГРАФИЯ

Досев 2014: Досев, Вл. *Комуникация и медийна манипуляция*. Варна: Наука и икономика. // Dosev 2014: Dosev, Vl. *Komunikatsiya i mediyna manipulatsiya*. Varna: Nauka i ikonomika.

Паси 2001: Паси, И. *Смешното*. София: Труд. // Pasi 2001: Pasi, I. *Smeshното*. Sofia: Trud.

Янев 1989: Янев, С. *Пародийното в литературата*. София: Наука и изкуство. // Yanev 1989: Yanev, S. *Parodiynoto v literaturata*. Sofia: Nauka i izkustvo.

Kolbert 2017: Kolbert, E. *Why Facts Don't Change Our Minds*. <https://www.newyorker.com/magazine/2017/02/27/why-facts-dont-change-our-minds> [28.01.2024].